

תמלול ראיון עם פנחס אייזנברג – 1970

המכון ליהדות זמננו
ע"ש אברהם הרמן
Avraham Harman Institute
of Contemporary Jewry

המדור לתיעוד בעל פה

האוניברסיטה העברית בירושלים

<https://www.youtube.com/watch?v=a40b5SZuQ0k>

מראיין: שם המרואיין אייזנברג פנחס, שם המראיין ברנוביץ' אביגדור. הנושא: הצלת ילדים יהודים מידי הפולנים אחר מלחמת עולם השנייה. התאריך: 28 בדצמבר 1970. האם תוכל להציג את עצמך, שמך, מתי והיכן נולדת?

פנחס אייזנברג: שמי פנחס בן יצחק שמואל קבי הנדל אייזנברג. נולדתי בקלצה של פולניה ב- נולדתי להורים חסידיים, מחסידי רדומסק. בית ההורים היה בית יהודי-לאומי-חסידי חם. אבא. 1916 היה בעל בית חרושת לסבון ונרות. היה גם חבר במזרחי. היינו שבעה ילדים בבית, שלושה אחים וארבע אחיות.

למדתי בהתחלה בבית הספר יסודי התורה, אחר כך בבית ספר יבנה, אחר כך המשכתי לימודי אצל מורי פנחס ציטרון, היום הדרי, שעדיין נמצא בתל אביב, קשיש, בערך בן תשעים.

בשנת 1936 הפכתי להיות עצמאי. קיבלתי סוכנות בבית חרושת ידוע בבילץ בשם לנקו לכל האזור והגליל בקלצה.

מראיין: סוכנות למה?

פנחס אייזנברג: לטקסטיל וחבלים וכל מיני שטחים כאלו. זו הייתה פירמה די גדולה, רצינית מאוד. הייתי אחד ממייסדי השומר הדתי בעוד שלמדתי בבית ספר יבנה, וכן חבר בתנועת תורה ועבודה, כאן זה הפועל המזרחי.

עם פרוץ המלחמה, כשהגרמנים נכנסו לעיר, אחרי זמן מה הסתבכתי עם הגרמנים ועצרו אותי. ישבתי בבית הסוהר למעלה מחודש ימים כחשוד ששומע רדיו ומפיץ כרוזים מחתרתיים. ההורים שלי פדו אותי מבית הסוהר תמורת כופר כסף בסכום רציני. פחדתי להישאר בעיר, ועברתי לרדומסק שם אחותי הייתה גרה, וגרתי בבית שלהם.

אחרי זמן מה הסתבכתי שוב עם הגרמנים ברדומסק. קיבלתי טלפון מהאח של גיסי, במקרה הוא היה מוזמן לגסטפו ברדום, ושמע שם שיחה בין אנשי הגסטפו שיוצאים לרדומסק להעביר פעולה נגד התושבים היהודים. כשהוא שמע את הדבר הזה, מיהר לטלפן לרדומסק, בכדי שהמשפחה שלו תעזוב ביום זה וזה את העיר. אני לא יכולתי להחזיק מעמד ולהחזיק זה בסוד רק בשביל המשפחה. הודעתי זאת לכל היהודים, ובמשך היום, כמה שהיו יהודים בעיירה הזו, כולם עזבו את העיר. גם אני עזבתי, כמעט אחרון.

אחרי כן נודע לי, טרם שחזרתי לרדומסק, שהשלטונות מחפשים אותי. נודע להם שאני הייתי זה שהודעתי על הדבר שצריך להתקיים כאן. חיפשו אותי, פחדתי לחזור כבר לרדומסק, ונשארתי בקלצה. אחרי זמן ישבתי בגטו, ואחרי זמן הכניסו אותי למחנה בקלצה, ומשם הועברתי לסקרז'יסקו, ומסקרז'יסקו הביאו אותי לצ'נסטוחובה. בצ'נסטוחובה הייתי זמן קצר, רק לילה אחד, ומשם לבוכנוולד, ובבוכנוולד העבירו אותי לשליבן. כעת בבוכנוולד הייתה קומנדו של שליבן, ומשליבן הועברתי לטרזיינשטט. ובטרזיינשטט שוחררתי, וחזרתי לקלצה, לחפש את בני משפחתי. לצערי לא מצאתי אף אחד.

מראיין: מתי חזרת ממחנה הריכוז לקלצה?

פנחס אייזנברג: מיד בתום המלחמה.

מראיין: מתי? באיזה חודש?

פנחס אייזנברג: זה היה במאי, או בתחילת יוני 1945, חזרתי לקלצה. בקלצה, כשבאתי, היו כבר קצת יהודים, התחילו להתארגן, הקימו כבר ועד מקומי, שמטרתו הייתה לטפל בכל העניינים היהודיים. הציעו לי להצטרף לוועד הזה, סירבתי להצטרף לוועד הזה, בגלל שהוועד הזה היה תחת ביקורת ולחץ של המפלגה השולטת אז בפולניה.

זמן קצר אחרי זה, התארגן ועד הקהילות, זה היה נקרא ועד הקהילות הדתי, הלאומי, כל העניינים הלאומיים, ועד הקהילות הקדושות. אז הצטרפתי, נבחרתי שם להיות יושב ראש. כעבור זמן, הפכתי ליושב ראש ועד הקהילות של גליל קלצה, שכלל ערים מסביבות של כמה מחוזות בקלצה.

מראיין: אילו ערים כללה גליל?

פנחס אייזנברג: זה היה קלצה, רדום, אוסטרוביץ, סטשוב, כל הערים הקטנות מסביב לקלצה. זה היה חבל גדול, כמעט בגודל של ישראל, אבל יהודים היו מעט מאוד אז בערים האלה. אבל בכל עיר היו כמה יהודים.

מראיין: האם תוכל לספר מעט על ההתארגנות של ועד הקהילות הקדושות המקומי בקלצה? האם אתה היית בין הראשונים שהתארגנו?

פנחס אייזנברג: הייתי בין הראשונים. היה בחור יהודי קלצאי ששמו זג'יסקי. הוא הציע, כבר הגיע הזמן להקים ועד קהילה בקלצה. יש כבר מספר יהודים שצריכים לטפל בהם בכל מיני צורות לאומיות ודתיות וכל צרכים מה שיהודים צריכים. אז הוא ארגן אסיפה ממש כללית של כל היהודים הנוכחים.

היו אז בערך 250 יהודים בסך הכל בקלצה. ונבחר ועד, בחרו בי להיות יושב ראש הוועד. הסגן היה מגיסטר אלפרט. עוד כמה חברים היו בוועד, פעלנו כל הזמן.

מראיין: האם ההתארגנות הזאת באה ביוזמה מלמעלה או שהייתה יוזמה מקומית?

פנחס אייזנברג: זו הייתה יוזמה מקומית. הוועד הקהילות המרכזי עוד לא נתן הנחיה. אנחנו ידענו כבר שקיים דבר כזה בוורשה, אבל עוד לא הספיקו לפנות אלינו. טרם שהספיקו לפנות אלינו, אנחנו התארגנו לבד והצטרפנו, הודענו להם על ההתארגנות הזו והצטרפנו עם כל הפרוטוקולים, עם כל המסמכים והם קיבלו אותנו בתור סניף של הוועד המרכזי.

מראיין: אמרת רב דוקטור דוד כהנא. כאשר ארגנתם את האסיפה של 250 היהודים של קלצה, הלא חלק מהם היו קשורים לצנטרל קומיטט המקומי. מדוע הם באו לאסיפה שלכם?

פנחס אייזנברג: כולם היו קשורים, כולנו היינו קשורים גם לוועד הזה. זה היה ועד שהיה מטפל בהתחלה. רק הוועד הזה, ואחר כך גם הסגן היה גם סגן יושב ראש בוועד המקומי. הם ראו צורך להקים ועד לאומי, ועד דתי, שיהיה אופי של הקהילה כמו שהייתה הקהילה היהודית לפני פרוץ המלחמה. הם ראו במוסד הזה קהילה ממש. זה היה כוועד, הקודם היה ועד תחת השפעה זרה ליהדות הלאומית, לא רק דתית. הצטרפו לזה גם יהודים, כל היהודים הלאומיים הצטרפו גם לוועד הזה.

מראיין: מי הרכיב את הוועד המקומי, הוועד הקהילות המקומי? אילו זרמים ציוניים?

פנחס אייזנברג: בהתחלה היו, בוועד המקומי, דווקא בראש עמדו יהודים לאומיים גם. אבל הם לבד לא יכלו לפעול לפי מצפונם. ואחר כך התחילו להסתמן כבר תחת לחץ, שחזרו, התחילו לחזור מרוסיה אנשים, יהודים קלצאיים מפלגתיים. והם התחילו להסתנן בכוח לתוך הוועד הזה. אמנם לא הצליחו בקלות, היו שיחות, קראו אותם למפלגה, טענו, אתם מוכרחים לקבל אותם. ואנחנו בינתיים התארגנו, ואחר כך פרץ הפוגרום. והראשים האלו, האנשים האלו שרצו להצטרף לוועד הזה נהרגו בפרץ הפוגרום. הם רצו להצטרף לוועד הזה בכוח המפלגה, ונהרגו בפרץ הפוגרום.

הפעולה הראשונה שלנו, של הוועד הזה, היה לאסוף את הגוויית מתחת חורבות ומתחת לזה, להביא אותן לקבר ישראל, לקבורה. תקציב לדבר הזה לא היה לנו, זה היה כמעט בהתחלה, לא התבססו עוד.

באותו הזמן קיבלתי מכתב שהיה מופנה למרכז המזרחי בוורשה, והם הפנו אליי מכתב שיש שתי בנות, שהן קשורות באיזשהו אופן לרב פישמן, לעז, מיימון מיימן, ואז היה פישמן. נתבקשתי לקשור קשר עם שתי הבנות האלו, ולהחזיר אותן לחיק היהדות. חיפשתי אותן, והצלחתי לאתר אותן, מצאתי אותן.

מראיין: האם אלה שנתנו לך את השמות של הבנות, האם הם לא ידעו את הכתובת שלהן?

פנחס אייזנברג: הם מסרו לי כתובת, אבל עד שזה הגיע אליי, הן החליפו את מקום מגוריהן. אחרי חיפושים נודע לי ששתי בנות כאלו עובדות במשרד ממשלתי, זה היה משרד לאינפורמציה ופרופגנדה. כשפגשתי אותן בפעם הראשונה, נבהלו מאוד. הן לא רצו לשמוע על יהדות, פחדו מאוד, פחדו מאוד.

אז אמרתי להן, יש לי בשבילכן דרישת שלום מישראל, איזה מנדלבאום, נדמה לי ככה, לא זוכר, והשם לא זכור לי עד עכשיו. נדמה לי שזה היה איזה שם מנדלבאום, השולח, המבקש דרך רב פישמן היה איזה מנדלבאום. כששמעו את השם הזה, אז התחילו לדבר איתי וביקשו אותי שניפגש במקום אחר, אז נמשיך הלאה בשיחות. נפרדתי מהן וקבעתי פגישה במקום אחר, נפגשתי איתן ודיברתי איתן, והן לאט לאט התחילו לחזור ליהדות. ולראות ולספר שלא פחדו כבר להיות יהודיות, לא ראיתי להן שיש כאן יהודים לא פוחדים בכלל.

מראיין: בנות כמה הן היו?

פנחס אייזנברג: הן היו בנות עשרים וכמה כבר. אלו היו שתי הבנות הראשונות שהחזרתי אותן ליהדות ממש. הן, אחרי כמה שיחות, המנהלת שלהן הייתה יהודייה שהמירה את דתה עוד לפני מלחמת העולם. אבל בכל זאת היה פועם בה, הדם היה דופק, האדם היהודי היה בה. הן סיפרו על המקרה למנהלת שלהן, ואחרי זה נפגשתי עם המנהלת ממשרד לפרופגנדה ואינפורמציה.

באחת הפגישות פנתה אליי המנהלת ושואלת אותי, "אדוני, במה אני יכולה לעזור לכם?" "חשבת כמה דקות, והתשובה שלי הייתה, "אם את מוכנה לעזור במשהו, ברור שלא אבקש ממך עבודה בשביל היהודים, לא אבקש ממך תמיכה כספית עבור היהודים, עוד לא היינו מבוססים בכלל. שום דבר, רק דבר אחד - שתעזרי לנו להביא את היהודים לקבורה. אלה שמפוזרים בתוך העיר ולא באו לקבורה."

המנהלת אמרה, "מה שביכולתי אני מוכנה לעשות. תכינו תקציב לדבר הזה, כמה זה עולה, כמה זה צריך לעלות ואני אשתדל לממן את כל הפעולה הזו. "קיבלתי את העניין הזה בברכה, ועברנו מיד למעשה. עשינו, הגשנו, לא חשבנו אותם, מנענו כל ההוצאות, והבאנו את היהודים האלו לקבורת ישראל."

מראיין: האם היא הייתה קתולית שעברה מהדת היהודית לקתוליות, או שהיא הייתה קומוניסטית שפשוט עזבה את הדת היהודית?

פנחס אייזנברג: לא, היא עברה לקתוליות לפני מלחמת העולם השנייה. אז עוד לא הייתה אולי קומוניסטית בכלל, היא הייתה מנהלת בית ספר נוצרי.

מראיין: מה היה שמה?

פנחס אייזנברג: לא זכור לי הרגע. השם האחרון שלה אחרי המלחמה, כן זכור, מחייק. היא התחתנה בינתיים לנוצרי אחר. הייתה כבר אלמנה אחרי המלחמה, והיא התחתנה לאחר, היא מחייק. השם הקודם לא זכור לי הרגע.

מראיין: מחייק זה שם המשפחה?

פנחס אייזנברג: מחייק, מחייק, מצד הנוצרי.

זאת הייתה הפעולה הראשונה, והתחלנו אחר כך לעסוק שוב פעם בדברים אחרים. לארגן את היהודים שיהיה להם עבודה. באו חזרו אנשים והיו באים למלאכה, בלי אמצעים. ארגנו במשותף עם הוועד השני בתי מלאכה משותפים, שיתופיים כאלה בצורה כזו.

אבל זמן קצר אחרי הדבר הזה, נזרק רימון בתוך אחד מבתי המלאכה. הודענו לשלטונות, עשינו כל דברים בכדי שהדברים האלה יפסיקו. ויזמתי גם פגישה עם הארכיבישוף במקום. הודעתי לו טלפונית שאני מעוניין, הצגתי את עצמי, שאני יושב ראש הקהילה הקדושה הדתית. הדגשתי את זה.

מראיין: והוא הסכים לפגוש?

פנחס אייזנברג: ענו לי שבתוך כמה ימים יתנו לי תשובה. אחרי יומיים הופיע במשרדי כומר אחד בשמו של הבישוף. שאל עליי, הצגתי שאלות חדות בקשר למה. דברים כלליים לא רציתי בהתחלה להגיד בקשר למה אני רוצה לדבר איתו. פחדתי שמא הוא לא יקבל אותי. ובסוף החליט. אחרי זה קיבלתי טלפון שאני מוזמן ליום זה וזה. גם קבעתי תנאים. שידע שאני יהודי, אני לא אנשק את הטבעת. כמובן והזמינו אותי. הלך איתי אחד עסקני. הוא היה גם כעסקן של הוועד המקומי המרכזי. נכנסו לשיחות.

מראיין: מה היה שמו?

פנחס אייזנברג: קצ'מרק.

מראיין: של הארכיבישוף. ומה היה שמו של הנציג?

פנחס אייזנברג: אלפרט. מגיסטר אלפרט.

מראיין: הוא היה מהמפלגה?

פנחס אייזנברג: לא, הוא היה ציוני כללי.

מראיין: זאת אומרת איחוד?

פנחס אייזנברג: איחוד היה, כן, הוא היה באיחוד.

בפגישה הזו בהתחלה הייתה מאוד, הייתה נראית לעין, או לכל הפחות, מאוד ידידותית. כשלא התחלנו לדבר תכף על הרימונים. לקח זמן עד שהגענו לרימונים. הוא מאוד מצטער על המקרה. כל כך הרבה יהודים נספו ועוד. זה בטח לא אנשים, הקתולים בטח לא עושים את זה, אבל יחד עם זה הדגיש. לדעתי יהודים יותר מדי תופסים מקומות בפקידות הגבוהה, במשטרה, בצבא, וייתכן מאוד שזו היא הסיבה שהרימון נזרק.

מיד אחרי השיחה הזו, בכדי להרגיע את הרוחות ושיהיה יותר שקט, התקשרתי בעיתונות המקומית. שזה היה גם תחת ההשפעה של המשרד לפרופגנדה ואינפורמציה. שמהם הם קיבלו את ההקצבה לנייר, ועבר דרכם הצנזורה כנראה גם, לא ידוע לי בדיוק מה, אבל הייתה, זה נשאר בפרסום. ובעזרתה של האישה הזאת.

מראיין: כי התקשרת איתם?

פנחס אייזנברג: כן, כן. ופרסמו את הדברים הטובים. מה שהארכיבישוף אמר, היהודים, המילים האלו, הוצאתי. וזה פורסם עוד.

מראיין: בעיתונות?

פנחס אייזנברג: כן, מה שהארכיבישוף אמר, זה פורסם בעיתונות הפולנית המקומית בקלצה.

מראיין: ביקשת לפני זה את רשותו?

פנחס אייזנברג: לא, לא ביקשתי. אמרתי זה לפני עובדה קיימת. רק הוצאתי את הדברים הטובים. אבל, תוך ששאלת את השאלה הזו. בגלל זה שלא שאלתי, לא ביקשתי את רשותו. שנודע לי שזה הלך להדפסה כבר. נודע לי שהשם שלי מופיע שמה. שאני הייתי אצלו ואני דיברתי איתו.

אז פחדתי שמא הוא לא הסכים לכל העניין הזה לפרסם. וזה עלול להתנקם בי בעיקר בצורה. אז ביקשתי מהגברת מחייק, שהיא טיפלה מיד, שלכתוב את זה באופן אנונימי. ולא לפרסם שום שם יהודי בזה. לא לפרסם את שמי בתוך המאמר הזה. שהוא נפגש עם ראשי הקהילה של זה ואיך של היהודים. והבטיח והצטער על כל הדברים שקרו. אם אתה יודע מה שהוא היה יכול להתחלה מנימוס להגיד, רציתי וזה, מסרתי לעיתונות.

מראיין: מה היה החשש שלך?

פנחס אייזנברג: החשש שלי היה שלא יקרה לי משהו. פחדתי ממש שאם הוא לא יסכים, וזה הוא יספר לשני ושלישי, יכול מישהו לבוא מהחוליגנים ממש לרצוח אותי. אז דיברתי אז עם גברת מחייק, והיא אמרה שנכון אתה צודק, מוטב שלא לפרסם את השמות. והיא התקשרה עם המערכות של העיתונות למחוק ולא לפרסם את השמות ולא פרסמו את השמות.

טיפלנו גם באנשים שחזרו או מרוסיה או מגרמניה או מאיזה מחנות ריכוז. נתנו להם סידור ראשון. דאגנו לשפר את מצבם. הקמנו קודם כל מטבח, ארוחות, חינם לכל דורש. השתמשנו במטבח הזה כשעברו רכבות עם יהודים שחזרו מרוסיה, עברו דרך קלצה. טיפלנו בזה בשלטונות הרכבת, שהרכבת תעצור לכמה שעות. סיפקנו להם אוכל חם ונסעו. עד היום עוד נפגש עם אנשים בארץ, מהמשלוחים האלו שחזרו מרוסיה.

מראיין: באיזה מימון המטבח הזה התקיים?

פנחס אייזנברג: המימון, המטבח הזה התקיים ממימון הוועד הקהילתי בראש עם המרכז.

מראיין: האם הצנטרל קומיטט המקומי, זאת אומרת הוועד המקומי היהודי לא השתתף בזה?

פנחס אייזנברג: לא השתתף בזה.

מראיין: ולא היה להם מטבח?

פנחס אייזנברג: לא. הוועד המקומי לא היה מטבח. מטבח היה שייך לוועד הקהילתי. כמובן, האוכל היה כשר, שכל אחד יוכל ליהנות מהאוכל.

מראיין: כל יהודי שחזר מהמחנות או מרוסיה והיה נמצא בקלצה, יכול היה לגשת למקום מסוים ולאכול שלוש ארוחות ביום?

פנחס אייזנברג: לא, הייתה רק ארוחה אחת חמה, ארוחה עיקרית. זה היה ארבע מנות, כל ארוחה הייתה ארבע מנות. מנה ראשונה, מנה שנייה, מנה עיקרית וגם לפתן. זה היה ידוע בכל פולניה שהמטבח בקלצה הוא פועל הכי טוב.

מראיין: זאת אומרת ארוחה אחת ביום אפשר היה לקבל, יותר מזה לא?

פנחס אייזנברג: יותר מזה לא היה, ארוחה אחת ביום קיבל כל דורש.

מראיין: בכלל המשרד שלכם, האם אתם קיבלתם משכורות או הפעולות שלכם היו ממומנות על ידי הוועד, זאת אומרת ועד הקהילות מהמרכז מוורשה?

פנחס אייזנברג: הוא לא אמר, הוא היה נבחר מהתושבים במקום. הוא שר על ידי הוועד. המימון היה דרך הוועד המרכזי. משכורות לא קיבלנו. אני גם, לי היה גם מפעל לייצור סבון שהוא סיפק, הכניס הכנסות טובות. ככה לא רק שלא קיבלתי משכורת, רק עלה לי עוד כסף. וגם אז הכסף לא השפיע עלינו בכלל. משפחה לא הייתה לי. וראינו מה קרה עם ההון הקודם, ככה שלא שמנו לב. למרות שהרווחנו יפה, אבל לא שמנו לב בכדי לצבור את הרכוש.

מראיין: אולי תוכל לספר קצת יותר על הקמת המפעל שלך, או השגה בחזרה של המפעל הקודם. האם אתה לקחת חזרה את המפעל שהקודם שייך לך?

פנחס אייזנברג: כמובן, קיבלתי. היה מעניין מאוד לשמוע את זה. קיבלתי בקלות אותו חזרה, בתקופה מאוד קצרה. ניגשתי לוועדים עם המסמכים, וקיבלתי את המפעל. כמובן המפעל היה הרוס. היה ציוד, כל הציוד לא היה, היה חלק קטן מהציוד. התחלתי לאט לאט לארגן את זה. התחלתי בדברים קטנים, והתחלתי ללוות, ללוות. וכך התאחדתי עם שותף פולני מקומי, גם היה לו מפעל כזה דומה. הוא היה אסיר בבוכנוולד. הוא חזר, ופולנים מקומיים, כשמכירים אותי, פנו אליי ואילו שאנחנו נעשה מפעל אחד יותר גדול. וזה היה בשבילי לא רע, היה טוב מאוד. עבדתי רק שלושה ימים בשבוע במפעל שלי, וביתר הימים יכולתי להקדיש יותר לצרכי ציבור.

מראיין: כמה פועלים היו במפעל?

פנחס אייזנברג: תשעה.

מראיין: וכולם פולנים?

פנחס אייזנברג: כולם פולנים. יהודים לא רצו להיות בהתחלה פועלים בתוך המפעל. כל אחד שחזר בהתחלה התחיל להתעסק בירושות או במסחר. או בעלי מלאכה, בעלי מקצוע, התחילו להתעסק במקצוע שלהם. להיכנס למפעל ולבית חרושת, וכן הלאה, אז לא היינו מוכנים אז.

מראיין: האם הפולנים לא הפעילו את המפעל שלך בזמן המלחמה?

פנחס אייזנברג: בהתחלה הם הפעילו אותו, ואחר כך הגרמנים הפעילו אותו. ואחרי שהגרמנים עזבו, לא יודע איך נעלמו מכונות, כל מיני הרבה דברים נעלמו מתוך המפעל. או שהגרמנים הוציאו אותם או שנשדדו, לא ידוע לי. חקרתי, חיפשתי. אחד אמר שהגרמנים הוציאו חלק מזה, שני אמר שנדמה לו שבמקום זה וזה נמצאים מכונות. החלטתי לא לחפש אחרי המכונות, בגלל לא להסתבך עם הפולנים. אז כאילו שאני לא יודע.

מראיין: זאת אומרת שזה היה מפעל עזוב, כך שלא הייתה בעיה של לקיחתו מידי הפולנים?

פנחס אייזנברג: הוא היה סגור כשחזרתי. הוא היה סגור, והמפתחות היו במשרד מיוחד כבר רכוש נטוש. ודרך בית המשפט פניתי לעורך דין, ודרך בית המשפט אחרי זמן קצר מאוד הוחזר לי הרכוש הנשאר.

מראיין: דרשו ממך תעודות?

פנחס אייזנברג: בהחלט, תעודות, עדים גם. היה משפט ממש.

מראיין: המשך בבקשה הלאה על פעולות הקהילה.

פנחס אייזנברג: כמו שאמרתי, פעלנו לשקם את היהודים, והפוגרום פרץ. הפוגרום וכל הפעולות האלו לשקם את היהודים במקום, או זמני או לא זמני, הלך ולא יצא שום דבר מזה. כשכולם התחילו לברוח, והרבה אנשים, אז לא רק מקלצה, מכל המדינה עזבו. הרבה הרבה אנשים באופן מסיבי עזבו את פולניה אחרי הפוגרום.

מראיין: כן, אחרי הפוגרום.

פנחס אייזנברג: וחלק גדול עלה ארצה. עד כדי כך שהקומוניסטים המקומיים רצו להצדיק את הפוגרום, אמרו שהיהודים לבד ארגנו את הפוגרום בכדי שהיהודים יעלו לישראל.

מראיין: מאחר ואתה היית בקלצה בתקופה הזאת של הפוגרום, היה מעניין מאוד לשמוע שתספר מעט על הידוע לך בקשר לפוגרום של קלצה.

פנחס אייזנברג: בקשר לפוגרום בקלצה, זה סיפור די ארוך. אני חושב שנותר את זה לשיחה שנייה, שלא נספיק לנושא העיקרי שאנחנו רוצים. יש כאן הרבה הרבה לדבר. זה אמנם עוד לא יצא לאור כל האמת על הפוגרום. אלו שידעו על הפוגרום, ישבו יחד איתי, כולם הלכו, ואני אחד שניצלתי. הייתי מקרוב לעניינים.

הפוגרום הוא היה מאורגן מראש, מבויים טוב.

מראיין: אילו סיבות, למה הם עשו את זה?

פנחס אייזנברג: יש הרבה גרסאות לזה. גרסה אחת, שרצו לעשות טיהור בין הריאקציה, וחיפשו איזו דרך איך לעשות את הטיהור הזה, לעצור אנשים שלא רצויים להם, להאשים אותם בארגון הפוגרום.

פנחס אייזנברג: והפוגרום הזה לפי דעתי, לפי ידיעותיי, לפי העדויות שבידי, לא אורגן, לא אומר את זה בכדי לטהר את הריאקציה הפולנית, הם גם לא יותר טובים, לא לטהר אותם. הוא אורגן אך ורק דרך השלטונות העוינים המקומיים. וידוע היה גם לרוסים על הדבר הזה, והם עמדו מרחוק. הקצינים הגבוהים הרוסים עמדו מרחוק על גבעה והסתכלו איך שוחטים את היהודים, ככה, עם צחוק על הפרצוף שלהם.

הפולנים שעשו את זה, הפוגרום התחיל בבוקר, שבא ילד אחד פולני והודיע כביכול למשטרה שהיהודים חטפו אותו למרתף ברחוב פלנטי שבע, ושם יש עוד הרבה ילדים. והוציאו מהם את הדם בכדי לעשות טרנספוזיות ליהודים שחוזרים. וזה מהר מאוד התפשט בעיר, והאינפורמציה על כך הביאו השוטרים שהקיפו את הבניין של פלנטי שבע. זה עשה רושם אז, כאילו הגרמנים הקיפו את הבניין הזה. עשו רושם כהקיפו, ושאלו כולם מה קרה עכשיו אחרי המלחמה, מה אתם עומדים כאן, מה אתם שומרים כאן.

מראיין: אז אתה היית במקום?

פנחס אייזנברג: אני הייתי במקום אז.

מראיין: אז אולי תספר מה שראית, בקיצור.

פנחס אייזנברג: היה בשמונה בבוקר, יצאתי, באתי למשרד, יצאתי על מרפסת, הבחנתי בשוטרים, מסביב לבית. מה קרה? וידעתי. רק כך משהו ירד, אני לא ירדתי אז, סיפרו לי שהשוטרים מתחילים להסיט את העוברים ושבים. אז ירדתי, שאלתי את השוטרים מה קרה. "אתם לקחתם ילדים, דם במרתף כאן?" "אמרתי, "אדוני, אצלנו אין שום מרתף. "רק כך ראיתי שלא כדאי להיכנס לשיחות, ראיתי שהם חד-צדדיים. עליתי חזרה למעלה, והתחלתי להתקשר עם השלטונות.

מראיין: לאן פנית?

פנחס אייזנברג: פנית למשטרה, הש.ב. של פולניה, או.ב. היה קוראים לזה אז.

מראיין: המקומית?

פנחס אייזנברג: המקומית והמחוזית והגלילית. בכל מקום פנית. למשל הגליל, במקרה הוא היה בבית חולים, היה חולה על רגל. פנינו לצבא, אמנם אחרי איזשהו זמן הופיעו חיילים עם קצינים. ואז הגיע כבר דוקטור כהנא, היושב ראש הוועד המרכזי, המקומי, במקום של הוועד הכללי. התחלנו לפעול יחד.

מראיין: רגע, חצי שנייה. איזה דוקטור כהנא אתה מדבר? על איזה דוקטור כהנא?

פנחס אייזנברג: דוקטור כהנא הוא היה... לא דוקטור כהנא בוורשה. היה במקום, בקלצה, גם היה יושב ראש הוועד. הוועד היה צנטרל קומיטט. הצנטרל קומיטט היה גם דוקטור כהן. זה היה דוקטור אחר לגמרי.

פעלנו אז יחד על יד הטלפון. הוא התחיל, ואני התחלתי לדבר. עד כדי כך ששכבנו, יריות התחילו להיכנס לתוך המשרד. שכבנו על הרצפה והתחלנו לדבר, התקשרנו לוורשה, התקשרנו לכל מקום שהיה אפשר רק להתקשר. אין קול ואין עזרה.

פנחס אייזנברג: הרוסים, הופיעו. לקחנו יהודי אחד שידע טוב רוסית לדבר, היה קומוניסט גם, קארפ, הוא נהרג גם אז. הוא ידע רוסית לדבר, הוא התחיל לדבר לרוסים שעברו את הטלפון.

מראיין: באמצעות הטלפון?

פנחס אייזנברג: באמצעות הטלפון. הם ענו ברוסית "שיטשף פרידיום, "מיד נבוא, והם אמנם הופיעו, עמדו מרחוק, קצינים גבוהים, והסתכלו מה שיתרחש במקום.

מראיין: אתה ראית את הקצינים הרוסים עומדים ומסתכלים?

פנחס אייזנברג: כן, בחלון ראיתי את הקצינים הרוסים שעומדים ומסתכלים. אנחנו בהתחלה ראינו הרוסים באים, אז חשבנו שאם יתחילו לפזר את ההמון, לא יקרה שום דבר. אמנם עמדו והסתכלו מרחוק.

היו בתוך האו.ב., היו גם יהודים. אחד, סגן מפקד, שמו אלברט, או.ב. המקומי. אלברט הוא הופיע עם עוד כמה אנשים מהאו.ב., והוא הצליח לקחת את העניינים ברצינות. אחד היה נוצרי, שנהרג נוצרי אחד במקום. היה הנוצרי הזה שהרג את הנוצרי. האו.ב., תחת ההשפעה של אלברט, הרג את הנוצרי.

ביקשנו עוד עזרה, והוא גם בא לטלפן. אז המפקד האו.ב., המחוזי, הגלילי, סוצ'יסקי שמו, הוא יוצא לפנינו, אסף את כל השוטרים, ונתן להם הרצאות. ואף אחד לא היה יכול להופיע, ואף אחד מהם לא בא. אמנם אחרי הפוגרום, נתן להם הרצאות, ולא נתן להם לצאת. הבניין היה מוקף, הבניין של האו.ב. היה מוקף, הם יושבים גם על הגגות, ולצאת, לפעול, לא נתנו.

שלחו, אחרי זה, שלחו את החלק מצבא, וחלק הצבא, הקצינים האלו, ביקשו את הנשק. אני צרתי לזה, אמרתי לדוקטור כהנא לא לתת. הוא אמר, "הם טוענים שאנחנו מפריעים עם הנשק, כשמה "יקרה משהו, והם כבר פה לא צריכים את הנשק, הם רוצים ואנחנו ננצח.

ברגע שהם מסרו את הנשק, כי היה מעט נשק מאוד...

מראיין: נשק לגלי?

פנחס אייזנברג: נשק לגלי, כן. מעט מאוד, כמה אקדחים בסך הכל היו. וכבר ברגע שמסרו את הנשק, התחיל הפרעות. פרצו החיילים ושוטרים, אלו שהיו במקום, וזה היה מקרה מאוד אכזרי. הראשון שם בבניין הזה היה גם קיבוץ של אצ"ל. לקחו בחורה, זה היה קומה שלישית, זרקו אותה דרך חלון, ולמטה עמד שוטר או חייל, זה היה עם רובה עם כידון למעלה, הוא תפס אותה על הכידון. וכך פרצו לתוך הבניין, והתחילו להוציא את האנשים.

מראיין: האם אלה שפרצו לתוך הבניין היו השוטרים, החיילים או ההמון?

פנחס אייזנברג: ההמון לחץ למטה, לא לחץ, ההמון היה למטה. השוטרים והחיילים עלו למעלה, והתחילו לנפל על היהודים שנמצאים בפנים, ולהוציא אותם ולמסור אותם להמון.

אנחנו סגרנו את עצמנו בתוך המשרד, אבל ראינו שמתקרבים, הדלת עוד מעט נפתחת, ואין לנו שום נשק. חדר סמוך היה מחסן לבגדים. אז אני ודוקטור כהנא ועוד כמה אנשים נכנסנו לחדר סמוך למחסן של הבגדים. אני הפכתי ארגז עם בגדים ונחבאתי מתחת לתוך הארגז. שכבתי וראיתי דרך, ובתוך הארגז ראיתי שהיו פינות שאפשר היה לראות מה שנעשה בחוץ. ראיתי איך אחד ירה בתוך דוקטור כהנא, ועוד אחד שם היה.

מראיין: מי היה החייל?

פנחס אייזנברג: חייל, הכל במדים. ירו בהם. והם עמדו כבר לעזוב את המקום. חזר חייל אחד, הרים את הארגז, מצא אותי. קיבלתי כמה מכות עם הרובה שלו, מכות של הרובה, והוא התחיל להוציא אותי גם החוצה. במקום זה שהם נהרגו, אני נפצעתי, חשבו שאני כבר הרוג. אז הורידו ממני את השעון ואת הנעליים.

מראיין: רגע אחד, אתה נפצעת ברגע שהוא נתן לך כמה מכות עם הרובה?

פנחס אייזנברג: עוד לא, כשהורידו אותי למטה, אז נפצעתי קשה.

מראיין: ממה נפצעת למטה?

פנחס אייזנברג: גם אם קיבלתי מכות עם רובים, לא ירו בי.

מראיין: וההמון לא נגע בך?

פנחס אייזנברג: ההמון לא נגע בי, שרקו אותי יחד עם ההרוגים. שכבתי יחד עם ההרוגים. לילה, הנעליים הורידו לי, והשעון הורידו לי, וכבר הרוג. לא, היו עוד אנשים חיים. אחר כך, אחרי חצי שעה, זה היה כמעט בסוף אולי רבע שעה אחרי זה, אני הייתי בין האחרונים שהורידו אותי כבר. אחר כך, אחר כך, ראיתי כבר אנשי צלב אדום, ורופאים ראיתי שכבר מתרחש, יש כבר איזו הפוגה, נסעתי עוד שניות, הוציא אותי מבין ההרוגים, וככה, משם הביאו אותי לבית חולים.

מראיין: איך נוצרה ההפוגה?

פנחס אייזנברג: הגיעו אז אנשים חדשים, איפה זה היה לא ידוע לי עד עכשיו מי זה היה. עם פקודות שמעתי, פקודות לעצור, לעשות סדר, מי שיצא בקול, מי שיעשה בצורה חריפה. ובאו גם אנשי צלב אדום, התחילו לטפל. פעם הפסיקו יריות, הפסיקו כל מיני דברים, וראיתי שמפזרים את ההמון ברצינות, והתחילו לטפל בפצועים.

פנחס אייזנברג: בקשר לארגון הפוגרום, היה מקרה פרללי לעניין שהפוגרום הוא גם מלמעלה מתוכנן מראש. הקצין שדיברתי עליו, הסגן מפקד של האו.ב., שמו אלברט, יהודי היה. שם היה עוד יהודי אחד בעיר, בקלצה, הוא היה חבר פעיל במפלגה קומוניסטית. אחרי הפוגרום, החליטו לעזוב את פולניה בצורה לגלית, באישור המוסדות שלהם. ביקשו שישלחו אותם בשליחות לאיזו מדינה אחרת. העניין פושט עליהם.

מראיין: משלחות ממשלתית?

פנחס אייזנברג: משלחות ממשלתית, בתור קומוניסטים טובים. זה אושר, הזמינו אותם לוורשה, לקבל את המסמכים, וחזרה לקלצה, נהרגו בדרך, בטענה שהריאקציה הורידה אותם בדרך והרגה אותם. זאת אומרת, השמידו את העדים העיקריים, הם ידעו מה מתרחש, מה היה הדבר הזה, מי ארגן, והם הושמדו, שני היהודים האלו. ברגע שהם ביקשו לעזוב את המדינה, הושמדו בצורה כזו, וטענו, אישרו להם את היציאה והכל, רק בחזרה מוורשה לקלצה, עצרו את האוטובוס שהם נסעו, הורידו אותם, ורצחו אותם, ואחר כך עשו להם הלוויה ממלכתית, שהם נהרגו על ידי הריאקציה.

עובדה שנייה, בקשר לזה, הנער הפולני, שיטונים ומשטרה, שחטפו אותו למרתף. והאם, שהייתה איתו, יחד, עמו, ובגללו יצא כל הפוגרום הזה, שהוא כביכול היה במרתף פלנטי שבע, ששם בכלל, בבניין הזה, לא היה שום מרתף.

מראיין: פלנטי שבע, זה היה בניין עברי?

פנחס אייזנברג: בניין עברי, בניין כל המוסדות היהודיים, וגם היה מקום רחב בשביל אנשים מהגרים, גם שם.

מראיין: גם אתם, וגם ועד המרכזי באותו הבניין?

פנחס אייזנברג: ולא העמידו, לא תבעו, לא חקרו מי לימד את הילד הזה, את הסיפור הזה, לספר על העניין שהוא היה במרתף, הוא שוכנע. ועם זה נסתיימה כל הפרשה. רגיל היה צריך, לו זה לא היה מאורגן מראש, היה צריך לחקור את העניין מי העמיד את הנער הזה, לספר את הסיפור הזה במטרה.

אמנם, אחרי הפוגרום, באו ראשי השלטון, בראשם המיניסטר לביטחון, באו לקלצה, וציוו להקים משפט צבאי. משפט קוים, ובמקום בוצעו את פסקי דין מוות, הכל הלך כאילו שהכל בסדר. אבל את המקור, ממה קרה הדבר הזה? איך זה קרה? מי אמר? למה הוא אמר? מי הדריך את הנער הזה? זה לא חקרו, ועל זה לא היה שום דבר, ועד היום זה סתום.

מראיין: אתם לא פגשתם את הנער הזה אחר כך?

פנחס אייזנברג: לא פגשנו אותו. אבל ידוע לנו שהעניין הזה לא נחקר עד היום הזה.

פנחס אייזנברג: אז, המיניסטר הדיח את סוביסקי, שהיה מפקד האו.ב. הגלילית. הדיח אותו, אבל למעלה. לקח אותו לוורשה, ואחר כך הוא ישב דווקא במחלקה כזו שהייתה נוגעת רק ליהודים. במתן פספורטים לחוץ לארץ, זאת אומרת לישראל. הוא היה קובע אחר כך. הוא עלה למעלה, היה לו משרד גבוה שם.

כל הדברים האלו אומרים, והרגשתי את זה בהתחלה, שהדבר הזה היה מאורגן מראש ומלמעלה. לא ידוע לי רק, אין לי ידיעות אם זה היה מאורגן עניין מקומי, או מרכזי מוורשה. אין לי ידיעות בזה, אבל דבר אחד ברור לי שזה היה מאורגן מראש העניין.

עוד דבר לא ידוע לי אם הם ציפו לתוצאות חמורות כאלו. הם חשבו שיהרגו כמה, שניים, שלושה יהודים, אבל די כך יוכלו לעשות טיהור בריאקציה. זאת הייתה המטרה.

מראיין: כמה נהרגו למעשה?

פנחס אייזנברג: ארבעים ושניים איש.

מראיין: כולם מאותו הבית?

פנחס אייזנברג: לא כולם מאותו הבית, היו דברים מאוד אכזריים. הוציאו אישה מהבית ממקום לגמרי אחר, והוציאו אותה מחוץ לעיר. שדדו ממנה את כספה, מעט כסף, מה שהיה לה, בערך שבע דולר או משהו, הרגו אותה, והרגו את הבן שלה, תינוק קטן, והרגו גם את התינוק. חיכו על יד הרכבת שהגיעו אנשים מכל מיני מקומות, זיהו אותו בתור יהודי, הרגו אותו גם.

הדבר הזה, אולי, לרכבת, ולהוציא את הילד והאישה, זה אולי לא היה מאורגן מראש. זה התפרץ, זה כבר התחיל, זה התחיל, המון, זה עשה גם, גם היה נוכח בזה שוטר אחד. שוטר נפסק למוות, השוטר

הזה. זהו, עשה כבר על דעת עצמו. אולי היה בין המארגנים, אלא שהתחיל העניין מכים והורגים יהודים, זו מצווה לקחת ולהרוגי יהודים.

זה בקשר לפוגרום, אפשר אולי עוד להרחיב הרבה, אבל אנחנו, אני חושב, נעבור לנושא הבא.

מראיין: כאשר אמרת, מה היו הסיבות לפרוץ הפוגרום? אמרת שהסיבה הייתה, כאילו, שהייתה אפשרות שאנשי השלטון המקומי, או...

מראיין: כאשר אמרת מה היו הסיבות לפרוץ הפוגרום, אמרת שהסיבה הייתה כאילו שהייתה אפשרות שאנשי השלטון המקומי או המרכזי רצו להיפטר מאנשי ריאקציה שהיו בתוך המפלגה הקומוניסטית או האו.ב. המקומיים. האם לפי השערתך, לפי ידיעתך, יכלו להיות עוד סיבות נוספות לפרוץ הפוגרום?

פנחס אייזנברג: ידיעות מדויקות אין בידי את הסיבה למה ערכו את הפוגרום הזה, אבל יש לי רק השערות. לא רק ההשערה הזו שציינתי לפני כן, יש לי עוד השערה, אולי זה רק מקרי. הפוגרום פרץ ברביעי ליוני. סמוך לתאריך זה, קרה בארץ דבר מעניין, עצרו אז את ראשי הסוכנות. והיהדות קלצה התארגנה, וארגנו אז אסיפת מחאה נגד הפעולות האנגליות שעשו בישראל. באסיפה הזו השתתפה כל יהדות קלצה, כולם כמה שהיו יהודים, אפילו אנשים שלא באו תמיד בקשר איתנו, אנשים שעובדים גם בתוך האו.ב., זה הש.ב. של פולין, והם הזדהו והושפעו גם מהדבר הזה. גם נכח בזה אלברט כמו שדיברתי עליו לפני זה, וגם היהודי הצעיר הקומוניסט הזה גם היה. הושפעו מהדבר הזה, אנחנו לא יודעים, חושבים אולי זה גרם. ידיעות ברורות על הדבר הזה אין בידי. מה המקור היה, מה משך אותם לערוך את הפוגרום הזה, אולי סתם אנטישמיות. ככה יש לנו השערות, אבל ידיעות ברורות אין בידי. אבל דבר אחד אני בטוח שזה אורגן מראש. העניין הזה היה מאורגן מראש, מתוכנן יפה ומראש.

מראיין: אמרת שהייתה אסיפה נגד המאסרים בארץ. האם אנשי הוועד המרכזי, או בכלל הוועד, זאת אומרת הצנטרל קומיטט, היו בין מארגני אסיפת המחאה הזו?

פנחס אייזנברג: המקומי, כן, גם זה היה משותף לנו ולהם.

מראיין: ואולי גם תאמר, בערך כמה יהודים היו בקלצה באותה תקופה, וכמה יהודים השתתפו באסיפה?

פנחס אייזנברג: באותה תקופה היו בערך 300-400 יהודים בקלצה. באסיפה השתתפו יותר מ-400. אני אמרתי, בערך 400 יהודים היו יהודים שהיו אקטיביים בחיים היהודיים. היו גם הרבה יהודים שאנחנו לא ידענו עליהם, שהם שירתו בכל מיני משרות גבוהות שמה. גם מאלו באו והופיעו גם באסיפה הזו.

מראיין: זאת אומרת שבאסיפה היו בסביבות 400 אנשים?

פנחס אייזנברג: מלמעלה.

מראיין: 500: בערך?

פנחס אייזנברג: בערך 500 אנשים היו.

מראיין: טוב, המשך בבקשה בקשר לפעולות אחרות של ועד הקהילות הקדושות בקלצה.

פנחס אייזנברג: אני חושב אנחנו נבוא עכשיו לנושא העיקרי. איך הגעתי בכלל לרעיון על הצלת ילדים מהנוצרים ולהחזיר אותם לחיק היהדות? נדמה לי שאמרתי כבר, לא זכור לי כבר, אבל אם אמרתי אני אחזור עוד פעם על הדבר הזה.

אחד החגים הלאומיים בפולניה. הייתי בעיר, ברחובות שהיו גרים יהודים. עברו ילדים בהמונים בשירים. ילדים מסתכלים במלובשות יפה והכל ומסתכלתי ככה בתוך זה התבוננתי וחשבתי מה קרה כאן? ברחובות האלו לפני מלחמת העולם השנייה עברו בחגים לאומיים יהודיים נוער, ארגוני נוער יהודיים, אלפי ילדים עברו כאן, וכאן לא רואים אף ילד יהודי. אז התחלתי, קיבלתי ממש, הולם קיבלתי מהדבר הזה, איפה הילדים היהודיים?

אחר כך התחלתי לחשוב, לחשוב על זה, יש עוד ילדים יהודיים שההורים מסרו אותם לנוצרים. התחלתי לחפש כתובות, לחקור וללכת אחרי זה לאט לאט. הייתה עבודה מאוד קשה, מפרכת ממש עד שזכיתי לראות ילדים ממש. זה הלך, לקח לי הרבה זמן.

פנו אליי יהודים. ידעו כבר שאני מתחיל להתעסק בדברים האלה. פנו אליי לעזרה. יש קרוב משפחה בא מגרמניה או מקום אחר, או מפולניה או מעיר אחרת. יש ילד במקום הזה וזה, אולי אתה יכול לעזור לי. נעניתי ברצון, התחלתי לטפל בזה, לנהל, לחקור את העניין. כל מקרה ומקרה היה שונה, לא כל המקרים היו אותו דבר, היה צריך לתכנן את זה במיוחד, כל מקרה.

ראיתי שהדבר הולך קשה, לא רוצים, לא רוצים, קיבלתי תשובות. הילד הזה, הילדה הזו היא כבר נוצרייה, היא לא יהודייה. לא האם הזו שהולידה את הילד היא אם, רק האם שמגדלת את הילד הזה היא האם. בשום אופן לא יכולתי שום דבר לפעול בהתחלה בהצלחה, אבל לא עזבתי את העניין. לא היה מקרה שנודע לי על ילד שאני לא הוצאתי אותו, שלא הוצאתי אותו.

לקחתי לעזרתי את משל הגליל, מיור וישליץ, והתחלתי לשכנע אותו אחרי שואה כזו ונשאר לנו עוד קצת, למה לא לאחד אותם, למה לא להחזיר אותם לקרוביהם שכל אחד מאיתנו נשאר בלי קרובים. והוא הבטיח לי באופן אישי הוא מוכן לעזור לי בכל מה שהוא יכול. אבל לא עשיני, לא החזיר אותי, הוא עשה מה שביכולתו ובא לעזרתי, הזמין אליו את מפקד האו.ב., אליו ביקש ממנו עזרה שיעזור לי לקחת, להוציא את הילדים.

כשאחד קרה עניין שלא הלך לי, אז שלחתי שוטרים מהאו.ב., או שלחתי יחד איתם והם הסבירו להורים לא יעזור לכם שום דבר, אם לא תתנו את הילד בטוב תצטרכו לתת אותו בכוח ולא תקבלו שום תמורה עבור זה. לפעמים הלך ושכנעו ונכנעו.

היו עוד תחבולות. נודע לי על ילד באיזשהו כפר בסביבות קלצה. התחלתי להיכנס במשא ומתן, ראיתי שזה לא הולך בשום צורה. לקחנו תמורת כסף אמבולנס של הצלב האדום, שמנו רופא מבויים, הרופא לא היה רופא. לקחנו ממתקים, לקחנו בגדים חמים וכל מיני בגדים וצעצועים. ניגשנו לראש המועצה במקום הזה, ביקשנו, הצגנו את עצמנו שאנחנו מצלב אדום והיו איתנו גם השוטרים מהאו.ב.

מראיין: אלה היו שוטרים אזרחיים?

פנחס אייזנברג: אלו היו שוטרים, לא שוטרים, אלו היו כאילו ב.ב., גם במדים.

מראיין: במדים של הצבא הפולני?

פנחס אייזנברג: במדים שלהם. לא היה דומה למדים של הצבא, אבל היה ידוע, היה שונה קצת מהמדים של ה... היו ידועים בתור או.ב.

ניגשנו לכפר הסמוך, לא לכפר הזה ממש שהילד נמצא, לכפר הסמוך, לקחנו את הרשימה של הילדים, קראנו ילד ילד, בדקנו אותו כאילו, נתנו לו ממתקים וכמה בגדים ואחד אחרי השני גמרנו את הכפר הזה. ריקינו עוד איזה שבוע ימים, יצאנו לכפר שני. הכל בסביבה של זזה, עבר ממקום למקום, היו אצל הצלב האדום וחילקו ממתקים ונתנו בגדים. ככה שבכפר הראשון לא היה מכל כמות של הילדים, מכל הרשימה. בכפר השני היה כל הכמות.

כך אמרתי אחרי שבוע נלך לכפר הזה איפה שהילד היהודי נמצא. השם הפולני ידענו שלו כבר, אחרי כל החקירות. התחלנו להזמין אחד אחד, בדקנו, נתנו לו את הדברים והלך. יחד נכנס השני, הילד היהודי השארנו כמעט בסוף, כמעט בסוף. כשהילד היהודי בא, נכנס לאמבולנס, בדקנו אותו, השוטרים נשארנו למטה עם רכב נוסף. השארנו אותם, ואנחנו ברחנו עם הילד הזה והשוטרים הרגיעו בינתיים את הרוחות בכפר וככה נמלטנו. לקחנו את הילד, שלחנו ממקום בלתי ידוע להם את הילד.

כל מיני תחבולות, כל מקרה ומקרה היה אחר.

מראיין: עכשיו הייתי רוצה בקשר למקרה הזה, לקבל כמה שיותר פרטים בקשר למקרה הזה. א', כיצד נודע לך על הילד הזה שהוא מצוי בידי הפולנים?

פנחס אייזנברג: דרך כלל היה נודע לי דברים ש... על פי רוב, באו אנשים שחיפשו את ילדיהם ועזרתי להם. ידעו שלא ילדיהם, הם היו קרובים רק, לא ההורים. לרוב לא היו ההורים, לא לרוב, אף הורה לא היה, רק קרובים. והתחילו לחפש, הם מצאו, אחר כך באו לדרוש ממני עזרה. הם ידעו שאני המומחה בדברים האלו. התחילו, הצלתי הראשון, השני, השלישי וזה קיבל כבר ידוע בכל פולניה שבקלצה יושב אייזנברג והוא מסוגל לסדר את הדברים. כמובן כל הדרך הייתה קלה, לא קלה, הייתה קשה אבל היה אפשר לבצע הכל שהיה לי אז זרוע לא אופיציאלי, לא רשמי מהמשטרה, מהאו.ב. ומהמושל הגלילי. אז ניתן היה לבצע את זה, והשלטונות לא היו.

היה מקרה אחד, נמשך הרבה זמן, והשקעתי הרבה עבודה בדבר הזה, ונזקקתי גם לעזרה של הרב כהנא. אני אתחיל עם ההתחלה איך הייתי... ביום בהיר אחד הופיעה אצלי אישה שבסקרז'יסקו נמצא ילד של אחותה, ילדה של אחותה, והיא רוצה לקבל. מה אני יכול לעזור לה. ממש עם דמעות בעיניים. מתברר שאפילו קרובת משפחה קצת שלי. אחר כך מתברר הדבר הזה.

התחלתי לטפל בדבר הזה, ניסיתי להיכנס למשא ומתן, אין קול ואין עונה. הילד הוא נוצרי, ואין לילדים גם, בעלות מסורה. הילד הזה והוא קם מיד ועד בסקרז'יסקו מהנוצרים להגן על הילד הזה שהוא כבר נוצרי, המירו אותו, המיר את הדת, הוא כבר לא יהודי בכלל. בוועד הזה היו השופטים בסקרז'יסקו, היה רוקח, הרופא בו, בעיירה קטנה זה לא קטנה, והעניין היה, היה מאוד פופולרי בין הנוצרים.

מראיין: גם הכומר היה? בוועד הזה היה גם הכומר?

פנחס אייזנברג: כנראה גם הכומר, לא ידוע לי בדיוק הרשימה. אני יודע היה ועד מאוד רציני מהנכבדים בעיר להגן על הילד הזה. זה נודע לי אחר כך, בהתחלה לא ידעתי. לא הייתי יודע שיש ועד כזה, הייתי בהתחלה מתכנן את העניין לגמרי אחרת לפי התכנון. אבל ראיתי שזה לא הולך.

הצעתי והאישה הזאת הציעה כספים, הצעתי גם ולא הלך, כספים רציניים. היא ממקורות שלה, ממקורות שלה בהתחלה רצתה לממן את זה גם. העניין לא הלך.

מראיין: אתה בעצמך הופעת אצל הפולנים?

פנחס אייזנברג: הופעתי בהתחלה כאילו שום דבר. אני לא צד, ככה כמשקיף. אני לא רציתי להכניס להיות מישהו רשמי שם, ככה הכל מצד. כאילו משקיף. והיא, הגברת הזאת הייתה איתי. לא פעל העניין, לא קיבלתי. חצי מיליון דולר וויזה על אמריקה זו הייתה התשובה פרטי לצאת מהעניין שאולי נוכל לעמוד בדברים האלו. חצי מיליון דולר וויזה על אמריקה בשבילה ובשביל בעלה.

מראיין: אתה יכול לשחזר את השיחה הראשונה שלך איתם?

פנחס אייזנברג: ניגשתי, שאלתי, שאלתי יחד עם האישה הזאת. שאלתי, הילד הזה שייך לאחותה, את מוכנה להחזיר? אנחנו נחזיר לך את ההוצאות שהוצאת על הילדה הזו, ותוכלי להיות בקשר עם הילדה הזו. אבל צריך להבין שכל המשפחה נספתה ואין אף איש, ולא נשאר לה יותר מהילדה הזו. אני חושב שמחובתך להחזיר את הילדה תמורת הוצאות שהוצאת על הילדה הזו. את תקבלי חזרה, תציעי איזה סכום שהוצאת בערך, אפילו שתציעי קצת יותר, אנחנו מוכנים ונהיה בקשרים.

התשובה הייתה: לי אין ילדים, הילדה הזו היא לא יהודיה, היא נוצריה, ואני לא קיבלתי את הילדה הזו מההורים שלה.

מראיין: אבל היא באמת לא קיבלה את הילדה הזו מההורים?

פנחס אייזנברג: אבל היא הכחישה שפעם היא הייתה יהודיה, הילדה.

מראיין: או שהיא אמרה שהיא לא יהודיה מכיוון שהיא הוטבלה?

פנחס אייזנברג: בעצם היא לא קיבלה את הילדה הזו מההורים, מהיהודים. היה גלגול שלם. הילדה הזו קיבל שוטר, מכר של ההורים. והשוטר נבהל פעם להחזיק, הוא קיבל כמובן אז כסף מההורים גם. או שהכסף כבר נגמר לו או שההורים כבר לא היו בחיים. בכל אופן לא מסר את הילדה הזו למשטרה, לא לגרמנים. היה לו עוד קצת כנראה מצפון. לקח את הילדה הזו, שם אותה באמצע הרחוב, מדרכה, ועוברים ושבים עברו ראו ילד, לא ידעו מי זה, מה זה. לקחו את הילדה הזו לבית היתומים. הילדה הזו הייתה בבית היתומים זמן מה, והאנשים האלו היו בלי ילדים, באו ולקחו את הילדה הזו.

והשוטר הזה עקב, עקב אחרי הילדה הזו. והיא טענה, לא קיבלה, זה לא ילד יהודי. ואנחנו ידענו כבר אחרי חקירות שזאת היא הילדה. ורק כך היא כבר אמרה כן, נכון, זאת היא הילדה שהייתה ברחוב, שהיה בבית היתומים. אבל חצי מיליון דולר וויזה בשבילה ושל בעלה על אמריקה. שהיא תהיה גם באמריקה יחד, ואנחנו אמרנו שהילדה הזו נוסעת לאמריקה. היא רוצה גם להיות באמריקה. שם אני מוכן למסור, שהיא תהיה בקשר לילדה. לא הלך.

פנחס אייזנברג: עליתי למיור וישליץ'. התייעצתי איתו, מה עושים במקרה כזה? לא יכול שום דבר. אימים של השוטרים, בתהליך ראשון שבלעבריה הסטרחי, לא הולך גם. בשום אופן לא. אז הוא אמר, הדרך הפשוטה ביותר, אני אתן לך איזה 20 שוטרים מאו.ב. עם רכב בלילה או לפנות בוקר, תיכנסו ותקחו אותם, את הילדה. השוטרים יעצרו את בני המשפחה, ויהיו אנשים, יקחו על המכונית ותברחו. והוא הכין מקום בבית חולים, בפוליקליניקה של האו.ב. הכין מקום שם, חדר, וגם אחות, לטפל בינתיים בתוך הילד. אם יחפשו את הילד, אז לא ימצאו אותו, שהוא בתוך בית חולים של המשטרה, במיוחד בית חולים, פוליקליניקה של האו.ב. שם בטח לא ימצאו.

אני מחכה בבוקר בשמונה, אני לא נסעתי, הגברת הזאת נסעה ונתתי להם את הכתובת, הם ידעו כבר, את השוטרים, מהרכב והכל סודר. לפנות בוקר יצאו, העניין לא הצליח. השוטרים נשברו אחרי הצעקות שם, נשברו וכמעט רצו לעשות אז פוגרום בסקרז'יסקו.

אז לא ראיתי אותם, הייתי לא שקט, פחדתי אם לא קרה משהו יותר גרוע. פתאום נודע לי שהמפקד האו.ב. הגלילית מחפש אותי. אז ידעתי כבר מה העניינים, על מה הוא מחפש אותי. אז ברחתי מהר למשרד של המושל וסיפרתי לו את העניין. הוא שאל, הבאתי, הוא שאל אותי מה המצב, הילדה כבר בפוליקליניקה? בפוליקליניקה אמרתי לו זה יותר גרוע, כאן העניינים לא חזרו והמפקד של המשטרה, הוא מחפש אותי. הוא לא היה בכלל בתוך העניינים, הוא לא ידע בכלל על כל העניינים האלו.

מראיין: איזה דרגים ידעו שהם היו בתוך העניינים?

פנחס אייזנברג: המקומיים. האו.ב. המקומי היה בתוך העניינים. של קלצה. של קלצה, היה בתוך העניינים.

וכך שנודע הדבר על המהומות שם, על צעקות, הגיע הדבר יותר גבוה. הוא חקר מאיפה זה בא. מי מארגן את זה, נודע לו השם שלי. התחיל לחפש אותי. לעצור אותי. אז אני ברחתי שם שזה לא היה, יעצור אותי, שהוא יגן, המושל יוכל להגן עליי, לפני שעוצרים אותי.

מראיין: איך ידעת שהולכים לעצור אותך?

פנחס אייזנברג: כשהוא חיפש אותי, זה ידעתי, פחדתי כבר, שראיתי שזה לא טוב.

מראיין: הוא דרש שתגיע אליו?

פנחס אייזנברג: כן. הוא, לא, חיפשו אותי בדירה שלי, חיפשו אותי, ונודע לי, אני לא הייתי בבית, נודע לי, בא יהודי אחד, אמר לי, תראה, מחפשים אותך מכאן ומכאן. אז אני, טוב, בסדר, ואני הלכתי מהר למשרד של המושל.

מראיין: איפה הוא גר?

פנחס אייזנברג: לא לבית, למשרד. זה היה בתוך המשרד, כן, בקלצה. שם היה קשה להיכנס בכלל, כל המשרתים האלו והמשמרים כאלו הכירו אותי כבר, אני הייתי לי כניסה חופשית. נכנסתי, הוא ישב בישיבה, ביקש סליחה מהאיש שישב, נכנסתי לחדר שני, מה העניינים? אמרתי הדבר רע מרות והמפקד מחפש אותי. טוב, אין דבר, הוא אומר. הזמין אותי, התחיל לדבר איתו בטלפון, והתחיל לעלות על הנושא הזה. והמפקד אמר לו, אני מחפש את האייזנברג. הוא המארגן את כל

העניינים האלו, מי זה מארגן בצורה כזו? אמרתי, לא הוא, אני המארגן. לקח על עצמו את כל האשמה, בכדי לא לפגוע בי.

הזמין אותנו והייתה לנו, והוא אמר הוא יושב על ידי, כאן, הוא נמצא אצלי במשרד כאן, הזמין אותנו והוא בא, אתה פה, יש לך מזל שאתה יושב פה, אם הוא היית יושב פה היית יושב עכשיו במקום אחר. אלו היו, זה היה השלום. והתחילו לדבר על העניין, אבל בכל זאת, זה צריכים לא הוא השם, אני, מה אתה רוצה, זה נשאר להם במשפחה, אני כבר גם קיבלתי את זה, כאילו זה... וגם אם אני מעוניין באופן אישי, באופן משפחתי, איך אפשר בצורה כזו לקחת ולחטוף? הוא אומר, אין להם ברירה אחרת. למה? זה מדינה של חוק. הוא אמר, עושים משפט. אז אני נכנסתי באמצע, אם אנחנו נעשה משפט, עד שיהיה המשפט, אז הילדה לא תהיה במקום, לא יהיה מי לקחת. או שירצחו אותה, או שיבריחו אותה לאיזשהו מקום. אז הוא אמר, אדוני, חייבים לעשות משפט לזה.

בכל זאת ניגשתי עם המכונית של המושל לשם, כמובן עם הזמנה אישית בכיס. ניסיתי לדבר על הנושא הזה, הם אמרו איך זה, זאת נוצרייה, לא יהיה אפשר לתת. אמרתי, טוב, אני בעצם לא יודע הרבה על הדבר הזה, אבל התבקשתי על ידי המושל למסור לכם את ההזמנה. הוא ביקש מאוד, בכל לשון של בקשה, שתופיעו מיד יחד על המכונית שלו, שולח לכם את המכונית שלו.

הם הסכימו לבוא. הגעתי איתם למשרד של המושל. המושל כיבד אותם בכיבוד קל, שתייה, קפה, התחיל לדבר על כל מיני דברים בהתחלה, התחיל להתקרב אליהם בידידות. וכך פתחתי במילים, אני צריך את עזרתכם. אני אישית מעוניין באיזשהו עניין, ואני רוצה את עצתכם. יש עניין של ילדה...

(המשך הסיפור על המשא ומתן עם השופטים והמשפט)

עשינו משפט להעביר את הילדה בוורשה, לא בנוכחות הילדה. מה צריך לעשות? לקחת, לתת להם הורים. להעמיד כנגד ההורים האלה, הורים יהודיים מבחינה חוקית. לא, הורים טבעיים. מאמצים את הילדה. אה לא, הייתה לה קרובת משפחה לילדה. טוב, אבל היא לא... עשינו, סידרנו את כל העניינים האלו בוורשה, זה עזר לי הרב דוד כהנא בוורשה. הוא סידר את המשפט בוורשה, ואחר כך קבענו משפט בסקרז'יסקו.

יום לפני המשפט, נודע לי שהילדה הוברחה, היא לא נמצאת כבר בסקרז'יסקו. אז ניגשתי שוב פעם לווישליץ, מיר ווישליץ, והודעתי לו על הדבר הזה. הוא מיד התקשר עם מפקד האו.ב. הגלילית של הוויבודסטווה. הוא אמר, תראה, אייזנברג צדק, אנחנו נעשה משפט, זה לא יהיה לנו מי לקחת. הוא אומר, אני כבר יודע על הדבר הזה, ידוע לי כבר שהילדה, ויש לי כבר הכתובת של הילדה.

היה המשפט, הגעתי לסקרז'יסקו, קיבלתי אז רשמית כמעט מאה שוטרים, גם מהמפקד המחוזי. המשפט לא לקח הרבה זמן, שהכל היה מוכן כבר מראש, הפסק דין, הכל היה כבר מוכן. אז לקחו השוטרים האלו שהיו תמיד איתי, שעבדו, נתתי להם רמז, שצריכים לקחת את כל בני המשפחה שהופיעו בבית המשפט, ונסה להחזיק אותם, עד שלא נמצא את הילדה. נסענו לכתובת, לכפר, ובכתובת ראינו שם עומדים כבר שוטרים מהאו.ב. ושומרים על הדבר הזה, על הבית הזה. הם הלכו אחרי עקבותיהם, הלכו לכנסייה עם הילדה, הם הלכו איתם, לא נקשו, לא דיברו שום דבר, זה כמה ימים בצורה כזו.

